

Apetīte rodas ēdot

Uz atbalstu jauniešiem zinātniekiem pamazām aug konkurence

«**VARI** ilgi mocīties, meklēdams atbildi, bet, kad to atrodi, ir liels gandarījums.» vienu no pētnieka darba plusiem min **Diāna Žalostība** (35) - RTU Enerģētikas institūta vadošā pētniece. Līdzīgs gandarījums pārņem arī tad, ja par centieniem zinātnē tiek saņemta kāda balva vai stipendija. «Tas lieku reizi apliecina, ka tu visu dari pareizi un tavi labie rezultāti tiek novērtēti,» Diāna saka. Viņas svaigākais ieguvums ir par doktora darbu saņemtā Venera fon Sīmensa Izcilības balva jauniešiem eksakto jomu zinātniekiem. Iespējas ir, tikai viss ir paša rokās - tāds ir Diānas rezumējums par pieejamo atbalstu Latvijas jauniešiem pētniekiem.

Kamēr nāk atklāsme

Elektroenerģijas lauciņam Diāna pievērsās laikā, kad strādāja par projektu vadītāju elektromontāžas uzņēmumā. Iepriekš bija iegūts vadītājinību bakalaura diploms, bet darbā prasījās pēc tehniskas izglītības, tāpēc Diāna iestājās RTU. Studijas aizrāva, bakalauram sekoja maģistrantūra, pēc tam - arī doktorantūra, jo Diāna nolēma pievērsties zinātnei. Kopā ar profesoru J. Barkānu viņa savā maģistra darbā ar jaunus metodes palīdzību pētīja upju caurplūdes cikliskumu un to, kā tas ļautu precīzāk prognozēt ar ūdens spēku saražojamās elektroenerģijas apjomus. «Bija interesanti, bet grūti. Līdz vienā dienā nāca atklāsme - kā es visu laiku neredzēju acīmredzamo!» Diāna stāsta. Arī par maģistra darbu viņai piešķīra V. fon Sīmensa balvu, taču iesāktās tēmas izpēte turpinājās vienīgi kā hobijs, jo doktorantūrā Diāna pievērsās kam citam - elektrosistēmu pretavārijas automātikai. «Šī tēma aptver ļoti plašu lauku. Kā reaģē sistēma, ja kāds tās posms iziet no ierindas; kāpēc patlaban izmantotā automātika nespēj likvidēt radušos avāriju un tam sekojošo elektrosistēmas sabrukumu?» Diāna uzskaita un stāsta, ka pētījumu rezultātā izdevies iegūt sešus patentus vairākām metodēm, kā elektrosistēma - līdzīgi dzīvam organismam - ar pretavārijas automātiku spēj sniegt neatliekamo reanimāciju bojātajam posmam un pēc tam pārslēgties uz pašatjaunošanās režīmu.

Zinātne bez robežām

Tiesa, atklājumu ieviešana ražošanā prasa laiku, turklāt uzņēmumi uz esošās energosistēmu automātikas nomainīšanu ar ko jaunu raugās negribīgi. «Baidās, ka nesanāks, ka nebūs izdevīgi. Bet ir jāiet un jāpārlicina par izpētīto. Citādi ir uzskats - ja energosistēma strādā labi, tā nav jāuzlabo. Jā, lielās sabrukuma avārijas notiek reti, taču, ja notiek, ķibeles ir lielas.» Cilvēku faktors pētniekam ir izaicinājums, toties priecē, ka darbs ir radošs un zinātnei nav teritoriālu un tematisku robežu - vari pētīt jebko, arī problēmas, kas Latvijā tiešā veidā neskar, Diāna stāsta. Gandarī pētnieciskās veiksmes, arī tas, ja par paveikto interesējas un to novērtē gan kolēģi konferencēs, nozaru speciālisti, gan dažādu balvu piešķirēji. Diānas kontā bez divām Sīmensa balvām ir arī rudenī saņemtā Gada balva enerģētikā 2010 jauniešiem zinātniekiem. Doktorantūrā viņa studēja, saņemot ES struktūrfondu grantu. «Varbūt esmu optimistiski noskaņota, bet uzskatu, ka iespējas iegūt materiālu atbalstu jauniešiem zinātniekiem ir. Tikai jāmeģinā,» Diāna saka. Ir stipendiju un grantu programmas pētniecībai ārvalstīs, ir arī lieli starptautiskie zinātnes projekti, kuros var gan iesaistīties plašāku problēmu risināšanā, gan saņemt pieklājīgu atalgojumu. «Apetīte rodas ēdot,» Diāna smaida.

Jāaktivizē privātie

Arī Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) prezidents Juris Ekmanis pozitīvi vērtē gan Latvijā pieejamo atbalstu jauniešiem zinātniekiem, gan uz to augošo konkurenci, kas ļauj paaugstināt arī prasības. «Patlaban apriņķī iegājušais doktorantu atbalsts caur ES fondiem devis lēcieni doktorantu un aizstāvēto disertāciju skaitā, attiecīgi arī pieteikumus uz balvām jauniešiem zinātniekiem.» J. Ekmanis min arī programmu, kura ar ES līdzekļiem cenšas piesaistīt jauniešus zinātnei. Balvu piešķiršanas iespējas gan nepalielinās, drīzāk otrādi - LZA nodaļas pēdējos pāris gados pārtraukušas ierasto jauno zinātnieku apbalvošanu, jo nav naudas prēmijām. Palikušas zinātnieku vārdos nosauktās, kā arī kopā ar sponsoriem piešķirtās balvas, lai gan arī daži privāto uzņēmumu šādu sadarbību ar LZA finansiālu apsvērumu dēļ neturpina. «Tā kā ir ES līdzekļi, nedomāju, ka tuvākajos gados privātā sektora atbalsts jauniešiem pētniekiem augs. Nav gan skaidrs, kas būs pēc 2013. gada, kad beigsies šis ES fondu plānošanas periods,» vērtē J. Ekmanis.

Arī Latvijas Jauno zinātnieku apvienības valdes priekšsēdētājs Gints Turlajs uzsver, ka balvu jauniešiem pētniekiem nekad nav par daudz, tāpat doktorantu stipendiju nav pietiekami vai arī tās augstskolās tiek īpatnēji sadalītas. Viņaprāt, galvenā problēma slēpjas augstākās izglītības atrautībā no prakses. «Lai studentu darbi top sadarbībā ar uzņēmumiem! Šāda saikne var būt instruments, kā balvu un stipendiju var kļūt vairāk, varbūt ar daļēju valsts līdzfinansējumu. Lielāka uzņēmumu iesaiste nestu labumu viņiem pašiem - ar publisko tēlu, produktiem un inovācijām, darbiniekiem -, kā arī students netiktu audzināts par inteligentu bezdarbnieku un tam, ko viņš dara, būtu praktisks pielietojums. Arī ekonomika no tā iegūtu,» G. Turlajs saka.

Diena. – Nr.44 (2011, 22.febr.), 14.lpp.

Autors: **Diāna Kārklīņa**